

TYLUS DALIOS KASČIŪNAITĖS SPALVŲ LYTĖJIMAS

Pastarųjų trijų dešimtmečių Lietuvos tapyboje yra asmenybių, kurių kūryba, būdama natūrali meno proceso dalis, kartu dėl savo temperamento ir ypatingo jautrumo tarsi iškrinta iš dailės raidos schemų. Toks mūsų meninio gyvenimo reiškiny, stipriai paženklintas asmenybės psichologijos antspaudu, yra Dalios Kasčiūnaitės kūryba. Jos abstrakcijos pavergia artistišku, skaisčiomis spalvomis, lyriškumu ir muzikalia architektonika. Greta Eugenijaus Antano Cukermano, Lino Katino, Kazės Zimblytės, Rūtos Katiliūtės ir Romualdo Lankausko ji išsikovojo tvirtas pozicijas mūsų abstrakčiosios tapybos raidoje, o nuo aštuntojo dešimtmečio vidurio tapo viena ryškiausių mūsų tapybos lyderių.

Skirtingai nei Cukermanas Kasčiūnaitė nesureikšmina racionalių analitinių tapybos aspektų, jos abstrakcijos lyriškesnės, emocionalesnės. Dailininkei taipogi svetimas Lino Katino abstrakčių paveikslų spalvos sodrumas, akivaizdūs ryšiai su XX a. pradžios ekspresionistinės ir fovistinės dailės tradicija. Kasčiūnaitė ne toks reikšmingas (kaip Lankauskui) spalvinių zonų ir plėmų santykis. Tapinių emocionalių „moteriškumu“, formos minkštumu ji artimesnė Zimblytei ir Katiliūtei, tačiau stilistika kita, kadangi jos darbuose daugiau intuityvumo, spontaniškumo, lyrizmo, muzikalumo.

Kasčiūnaitės kūrybos analizė yra sudėtingas uždavinys, kadangi daugelyje geriausių dailininkės paveikslų nėra na-

ratyvumo, siužetinių linijų, jie abstraktūs, spontaniški, glaudžiai susiję su vidiniais išgyvenimais, stipriai paveikti besikeičiančių nuotaikų, emocinio santykio su meninės kontempliacijos objektu. Gvildenant Kasčiūnaitės tapybos stiliaus savitumą iškart išnyra prisiminimai apie pirmuosius jos debiutus parodų salėse. Šios jaunos, aktyviai besiveržiančios į dailės gyvenimą kūrėjos paveikslai tuomet alsavo ekstatišku romantizmu, laisvos kūrybinės saviraiškos ilgesiu, gairumu. Bergsoniškosios *élan vitale* dvasios kupiniais giedrais nuotaikingais peizažais, skaisčiomis spalvomis, spontanišku tapymo manieros artistišku, elegancija Kasčiūnaitė išsiskyrė tuometiniame dailės kontekste. Ši intuityvaus pasaulio ir jo spalvų bei formų suvokimo jautrumą, niuansavimo subtilumą dailininkė sugebėjo išsaugoti iki šiol; jis tapo vienu svarbiausių skiriamuoju jos stiliaus bruožu.

Dailininkės kūryboje keistai susipynę pasaulėžiūrinės nuostatos, pagarbus susižavėjimo kupinas požiūris į supantį gamtos pasaulį, nuolatos metų laikais besikeičiančių spalvų įdėmus stebėjimas, intuityvaus pažinimo sureikšminimas ir išskirtinis dėmesys įvairiems formaliems meno kūrinių aspektams. Apie savo pasaulėžiūrą ji sako: *Tai mišinys Rytų filosofijos, religijos ir kitų doktrinų. Ištakos – poreikis susiorientuoti savyje ir aplinkoje.*

Kasčiūnaitės intuityvios poetiškos tapybos muzikalius registrus, spalvos

emocionalumą ir elegantiškų formų bei linijų kalbą menčiau jaučiančiam suvo-kėjui, kurio skonis susiformavo veikiant Vakaruose viešpatavusiai realistinio me-no tradicijai, gali susidaryti išpūdis, kad dailininkės kūryba labai vientisa ir sta-bili savo programinėmis nuostatomis. Toks požiūris iš dalies teisingas, kada-ngi dailininkė iš tikrųjų daugelį metų kryptingai kuria abstrakčius paveikslus, vengdama radikalių posūkių, pirmiau-sia reiškiasi abstrakčių formų ir spalvų srityje. Tačiau tokia traktuotė kartu ke-lia ir pagrįstų abejonių, kadangi daili-ninkės pasirinktos abstrakčiosios tapy-bos išraiškos priemonių ir meninės sa-viraiškos pasaulis yra platus, daugias-luoksnius. Jis apima dailininkei svarbią sritį – santykius su gamta, su jos nuolat besikeičiančiomis spalvomis, garsais, emociniais santykiais ir pan. Šioje neiš-semiamų kūrybinių impulsų, nuolat at-siveriančių naujų meninės išraiškos ga-limybių srityje Kasčiūnaitė jaučiasi tar-si savo stichijoje, ji drąsiai eksperimen-tuoja, žingsnis po žingsnio įsisavina naujas pažinimo erdves. *Mėgstu*, – sako ji, – *visą laiką atsinaujinti. Pavyzdžiui, at-randu stilistinių variantą, kurį galima vys-tyti, tęsti, eksploatuoti temą, formą ar net inovaciją. Bet po kažkiek laiko man nusibos-ta, tampa nebeįdomu. Tada aš tarsi žirklē-mis nukerpu besiformuojantį braižą. Toks charakteris. Iš tikrųjų Kasčiūnaitės judė-jimas į priekį neretai apgraibomis, eks-perimentavimas kompoziciniais spren-dimais, formomis, medžiagomis, spalvi-niais santykiais, laužė nusistovėjusias kūrybos schemas, plėtė plastinių atradi-mų erdvę, iš netvarkingo chaoso padė-*

jo sukurti naujus netikėtus kūrinius, tu-rinčius savo vidinę logiką.

Vadinasi, dailininkės plastinių ieško-jimų bei atradimų kelias nebuvo toks tiesus kaip galėjo pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Pavadinčiau jį *divinaciniu*, ka-dangi jis kupinas daugybės *aplinkkelių*, nuolatinių grįžimų į buvusius išėities taškus (retrospektyviai žvelgiant į dai-lininkės kūrybą susidarė išpūdis, kad ji yra prieraši prie praeities emociniais ry-šiais, turtingais prisiminimų, plastinių atradimų, apskritai brangių dalykų). Iš čia kyla įvairiems kūrybos tarpsniams būdingas sugrįžimas prie riboženklių, kryžkelių ir naujos patirties akivaizdoje kitoks anksčiau spręstų plastinių proble-mų reinterpretavimas, alternatyvių for-malių, kompozicinių, spalvinių spren-di-mų ieškojimas. Atsižvelgiant į konkre-čias gyvenimo peripetijas, emocines bū-senas, išgyvenimus atskirais šio kelio tarpsniais keitėsi sprendžiami kompozicijos ir plastiniai uždaviniai, spalvinė paveikslų gama, tačiau išliko tie patys kūrybą styguojantys leitmotyvai. Todėl jos abstrakčiojo meno koncepcijoje nuo-latos plėtėsi saviraiškos galimybės spal-vos, formos, ženkliskumo, simbolišku-mo srityse, kūryba įgavo daugiasluok-sniškumo, darėsi tirštesnė, prisodrinta naujais simboliais ir metaforomis.

Kita vertus, paplitęs požiūris į daili-ninkės kūrybą, kaip į tik kosmopolitinį reiškinį, taipogi nėra visiškai teisingas, jį reikia patikslinti. Jos tapiniuose pro pir-miausia į akis krintančius Vakarų lyrinės abstrakcijos ir rafinuotos Tolimųjų Rytų spontaniškos tapybos sluoksnius ryškė-ja ne mažiau svarbus lietuviškas kolori-

tas, mus supančio gamtos pasaulio jautrios, tarsi pro rūkus prislopintos spalvos, primenančios Kontušo juostų ir brandžių „sonatinio“ periodo M. K. Čiurlionio paveikslų kolorito jautrumą. Su Čiurlioniu ir Tolimųjų Rytų daile sieja ciklinis mąstymas („Prisiminimai“ (1980–1984), „Mėlynasis“, „Septynios raktų skylutės“ (1992–1993), „Dėžutės istorija“ (1994), „Geltonas kambarys“ (1998)) ir pan. Tai subtili tapyba, reikalaujanti iš suvokėjo išlavinto skonio, sugebėjimo pasinerti į grynai muzikalios abstrakčios tapybos architektonikos sritį.

Kai žvelgi į geriausius Kasčiūnaitės paveikslus iš pašamonės gelmių išnyra kelios pamatinės jos kūrybą styguojančios sąvokos: *intuityvumas*, *poetiškumas*, santykių su kūrybos objektu, spalva ir linija *jautrumas*. Iš čia plaukia jos pojūčių tyrumas, romantinių dvasios polėkių *spontaniškumas*; jos drobės – tai tarsi anapus išorinio pasaulio slypinčių metafizinių esmių ieškojimas, tylus prisilietimas prie išgrynintų esminių dalykų. Pagrindiniai pažinimo instrumentai yra *intuicija*, *spalva* ir *forma*.

Pamėginkime glaustai aptarti šiuos menininkės kūrybinio potencialo elementus. Šią analizę tikriausiai reikia pradėti nuo *spalvos* ir su ja suaugusios *formos*, tai yra tų dviejų pagrindinių komponentų, kurie pirmiausia lemia jos tapybinio stiliaus savitumą. Išskirtinę svarbą jame įgauna tiesiogiai su dailininkės emocija būsenai susijusi šviesa, skaisčių ir prislopintų spalvų žaismas, paįvairintas spontaniškos tapymo manieros ar žaismingų linijų magijos. Spalvinė įvairiomis mišriomis technikomis

atliktų drobių gama skirtingais kūrybinės evoliucijos tarpniais yra plati – nuo skaisčių, tiesiog spindinčių melsvų, žalsvų, gelsvų, rusvų, iki intensyvių trynio geltonų, mėlynų, raudonų. Vėliau šioms spalvoms meta iššūkį Tolimųjų Rytų estetikos ir dailės paveiktas santūrus ar duslus monochromiškumas, itin jautri pilkų ir juodai baltų tonų sąveika.

Puikaus koloristo Petrulio pamokos nenuėjo veltui, jos padėjo išstobulinti Kasčiūnaitės spalvinę klausą. Beveik neprilygstami lietuvių dailėje melsvos spalvos galimybių atskleidimu yra ciklai „Mėlyni daiktai mėlyni paveikslai“ (1992), „Išdidinti simboliai. Taškas“ (1994). Pastarajame cikle mėlyna spalva aktyviai sąveikauja su čiurlioniškais žalsvais tonais. Kiti darbai, pavyzdžiui, „Kompozicija“ (1997), žavi subtiliausia rusvų tonų gradacija, ciklas „Geltonas kambarys. Lyja“ (1998) – jautriausiais geltonos spalvos atspalviais. Daugelyje paminėtų paveikslų spalva tarsi praranda materialumą ir įgauna išskirtinės svarbos metafizinės substancijos statusą, ji vibruoja savo nematerialumu, atitrūkimu nuo grubaus daiktiškumo ir diktuoja sąlygas spalvai pavaldžioms formoms.

Kasčiūnaitės formalių meninės išraiškos priemonių arsenalas yra platus, nerėksmingas, neretai subtiliai užmaskuotas. Čia suvokėjo sąmonę veikia įvairūs abstrakčias kompozicijas organizuojantys spalviniai plėmai, plokštumos, mišlingi archetipiniai ženklai, imlūs simboliai, lanksčios ar kontrastingos linijos, kaligrafiški jų audiniai, aštrūs rėžiai, sutrūkinėjusios pabrėžtinai medžiagiškos struktūros. Tapymo manieros spontaniš-

kumą išryškina impulsyvių potėpių pėdsakai, dažų išsiliejimai, nutekėjimai.

Kasčiūnaitės lyrinės abstrakcijos ištakos yra miglota tema. Studijos Dailės institute Kasčiūnaitė paliko prieštarungus prisiminimus. Greta iškilių asmenybių, su kuriomis čia suvedė gyvenimas, akademiniai reikalavimai, jos žodžiais tariant, *luošinte luošino*. Todėl pririekė laiko siekiant išsivaduoti iš griežtų realistinių akademinų nuostatų brėžiamų schemų, *atsikratyti to, ko „išmokė“*. Tokiai jautriai spontaniškai natūrai rutininis akademis mokymo procesas buvo nuolatos asmenybę varžanti kančia. Tačiau pradinis impulsus savo abstraktaus tapybos stiliaus formavimuisi ji gavo būtent čia. Jos kūryboje tarsi susiliejo dviejų tiesioginių mokytojų Petrulio subtilus kolorito jausmas ir Švažui būdingas emocionalumas, muzikavimas plokštuminiiais ir spalviniais santykiais. Jaunos tapytojos darbuose atsispindėjo abiejų mokytojų (nors ir labai skirtingas) kūrybos emocionalumas, tačiau mokinės darbuose akivaizdesnis tiesioginis santykis su dvasinėmis būsenomis. Iš čia plaukia jos abstraktiems tapiniams būdinga nuotaikinga poetika, ypatingas muzikalumas, spalvos ir formos santykių jautrumas.

Švažas buvo talentingas tapytojas ir pedagogas, kuris daugeliui jaunosios kartos dailininkų padėjo suvokti abstrakčių emocionalių spalvinių santykių estetinę vertę ir skatino susidomėjimą naujausiomis Vakarų abstrakčiosios tapybos tendencijomis. Neatsitiktinai ieškodama savito stiliaus Kasčiūnaitė siekė atskleisti abstrakčiosios tapybos teikiamas saviraiškos galimybes ir buvo

paveikta pokario metais Paryžiuje, o vėliau ir JAV išsiskleidusios vadinamosios „lyrinės abstrakcijos“ (*l'abstraction lyrique*) šalininkų kūrybos, kurios estetiniai principai iš esmės nulėmė daugelio naujų spontaniškų abstrakčiosios tapybos tendencijų sklaidą. *École de Paris* tarpautinėje dailininkų bendrijoje išryškėjo nauji, palyginti su ankstyvuoju klasikinio modernizmo raidos tarpsniu, stipriai paveiktos orientalizmo abstrakčiosios tapybos bruožai. Paryžiaus dailininkai labiausiai domėjosi spontaniškosios Tolimųjų Rytų tapybos ir kaligrafijos tendencijomis, kurios igavo įvairius pavidalus lyrinės abstrakcijos estetiką išpažįstančių Georges Mathieu, Hanso Hartungo, Pierre Soulages, Jean Dubuffet, Henri Michaux, Nicolas De Stael, Pierre Alechinsky, ispano A. Tapiés, amerikiečių Adolph Gottlieb, Marc Rothko ir daugelio kitų tapytojų kūryboje. Visus juos siejo pagarba Tolimųjų Rytų dailės tradicijoms, aukšta intelektualinė kultūra ir pabrėžtinai subjektyvus intuityvus pasaulio suvokimas.

Analizuodami ankstyvuosius abstrakčius Kasčiūnaitės paveikslus aptinkame sąsają su šios pakraipos dailininkų, taip pat ir Paulio Klee kūryba. Minėtos įtakos savo meninio braižo ieškančiai menininkei buvo natūralus dalykas, juolab, kad dažniausiai žvelgiama ne į atsitiktinius dalykus o į tai, kas labiausiai atitinka savo estetinį skonį ir dvasinius poreikius. Todėl pasižvalgiusi abstrakčiosios tapybos lankose ji pradėjo formuoti savo individualius sugebėjimus atitinkantį lyrinės abstrakcijos stilių, kuriame svarbiausiu tapo intuityvumas,

spalvos emocinio poveikio galios atskleidimas. Subrendusio meistro kūrybos estetinę vertę pirmiausia atskleidžia savito stiliaus jėga, įtaigumas, sugebėjimas sąmoningai pasirinkti tokią saviraiškos sritį, kurioje tenka kalbėti parankiausia, Kasčiūnaitės atveju, vaikiškų spalvų, faktūrų, jautriausių tonų ir pustonių meditacine kalba.

Skirtingai nei ankstyvajame Kasčiūnaitės kūrybinės evoliucijos etape, kuriame buvo jaunatviško tyrumo, aistringų jaunatviškos dvasios polėkių, susižavėjimo aplinkinio pasaulio grožiu, vėlesniuose tapiniuose ryškėjo estetinio sterilitumo, minimalizmo, dramatiškų gyvenimo spalvų sugretinimo poreikis. Su dvasine branda atsirado kitas, švelnesnis ir atlaidesnis požiūris į pasaulį, daugiau tragizmo, melancholijos, vienatvės poetizavimo. Šie emocinio santykio su pasauliu ir artimiausiais žmonėmis pokyčiai pirmiausia atsispindėjo paveikslų spalvinėje gamoje, naujų sąskambių ar konkrečiu tarpiniu vyraujančių tonų išigalėjime. Tapiniai tapo santūresni, prisodrinti estetinio rafinuotumo, kupini atšiauraus didingumo. *Jaunystėje, – saiko ji, žvelgdama į nueitą kelią, – labai aistringai tapiau. Tačiau būna skausmingų kūrybos pauzių, kurios ilgėja. Išmokau jas valdyti, nepulti į paniką. Jei šių krizių metu bandai dirbti, tai labai kenti, kovoji su savimi. Tada atrodo, kad niekad nesi tapiusi ir neturi nė menkiausio supratimo apie tapybą. Bet po pauzių tarsi savaimė, nelauktaite ateina įkvėpimo periodai. Tai kartais įvyksta žaibo greičiu.*

Ilgainiui dailininkės potėpiams būdingas veržlumas per susižavėjimą abst-

rakčiomis pokario metų Vakarų dailės tendencijomis susiliejo su potraukiu Tolumųjų Rytų dailei būdingam monochrominiam minimalizmui, savo dvasios polėkių reiškimui konkrečioje vyraujančioje spalvinėje gamoje. Todėl jos lyrinės abstrakcijos koncepcijos paveiktuose tapiniuose galime išvelgti daug panašumų su spontaniška ir intuityvia čan (dzen) tradicijos tapyba, kuri stipriai paveikė po Antrojo pasaulinio karo praktiškai visas įtakingiausias Vakarų Europos ir JAV suartėjančios ekspresyvos ir abstrakčios tapybos kryptis, kuriose augo spontaniškumo ir kaligrafizmo poveikis. Čia tikriausiai reikėtų ieškoti jos kūrybos ištakų ir sąsajų su Vakarų ir Rytų dailės tradicijomis.

Neatsitiktinai jos, kaip ir vėlyvojo Algimanto Švėgždos, kūryboje ryškūs orientalistiniai motyvai. Netikėti spalviniai, kompoziciniai, linijiniai sprendimai pasitelkiant turtingos faktūros teikiamas meninės išraiškos galimybes čia susipina su rytietišku minimalizmu. Ji, kaip ir Rytų tapytojai, savo paveikslams suteikia prasmės požiūriu imliausius eilių leitmotyvus, kuriuos kartu ir kaip kaligrafiškus eilių fragmentus perkelia į kompozicinę paveikslo struktūrą. Tyla, susikaupimas ir meditacinis pobūdis yra svarbūs šios, formos požiūriu rafinuotos, tapybos bruožai. Čia kalbama užuominomis, vos girdimais garsais, siekiama išryškinti jautriausius atspalvius. Ryškėjantis potraukis esmės perteikimui minimaliomis meninės išraiškos priemonėmis atgaivina archajišką mitinį mąstymą, į detalę žvelgiama išplėstomis akimis ir artimame regėjime atskleidžiamos

simbolinės struktūros, redukuotos iki pirmapradės esmių esmės. Paveiksluose vyrauja jautrios chrominės spalvinių zonų vibracijos, meninės formos glausnumas ir gili filosofinė potekstė.

Kalbėdama apie savo meninės kūrybos proceso ypatumus dailininkė pabrėžia tiesioginio pasaulio suvokimo, visiško atsivadavimo pašmonės srautui ir intuicijos svarbą. Ji, kaip ir *dzen* dailės adeptai, kalba apie koncentraciją ir nušvytimą. *Šią būseną sunkiausia pasiekti, reikia labai didelės koncentracijos. Kai tik atsiriboji nuo praeities, staiga ateina nušvėtimas*, kuomet smegenys išsivalo nuo visokių kompleksų ir apnašų.

Neabejotinai vienu svarbiausių dailininkės kūrybinės biografijos faktų buvo nuo 1990 m. periodiškos kelionės į menininkų Meką Paryžių, darbas išnuomotose dirbtuvėse ir dalyvavimas Helenos Fanartzis galerijoje organizuotoje personalinėje parodoje, kurioje buvo eksponuojamas ciklas „Juodas baltam. Dialogai“ (1990). Viešnagė Paryžiuje, kuriam savo intensyviu meniniu gyvenimu, muziejais, ypatinga kultūros ženklais ir simboliais prisodrinta atmosfera neprilygsta joks kitas Vakarų civilizacijos kultūros centras, paliko neišdildomą rėžį jos pasaulėžiūroje ir kūryboje, privertė įdėmiau pažvelgti į kai kuriuos anksčiau nepakankamai įvertintus, tačiau profesionalizmo augimui nepaprastai svarbius formalius ir turininguosius kūrybos aspektus. *Ten, – grįžta prisiminimais į praeitį dailininkė, – visai kitas pasaulis, kiti dėsniai veikia, – iš pradžių tave lyg šokas ištinka, o paskui arba pasimeti, arba išlaikai. Aš išlaikiau, užsigrūdinau,*

*dabar manęs niekas nenustebins. Kai atsigręžiu atgal, matau, kad mūsų dailininkai vis dėlto išlepe, pilni ambicijų, pasipūtimo, nors įsivaizduoja esą prispausti, nevertinami. Jie mano – jeigu atsidurtų Vakaruose, viskas būtų kitaip. Nieko panašaus! Ten viską reikia pradėti nuo nulio, ten tu esi nežinomas (...) dėl galerijos reikia kovoti, o kova žiauri, nes konkurencija tarp gerų menininkų labai didelė. Į Paryžių suvažiuoja iš viso pasaulio. Šis Lietuvos išsilaisvinimo byloje labai tragiškas ir nerimo kupinas etapas jai buvo kupinas daugybės išpūdžių, atradimų, naujų patirčių tarpsnis. Klaidžiodama po Paryžiaus muziejus, galerijas, nemažiau svarbias dailininkui gatves, primenančias šlovingus moderniosios prancūzų tapybos istorijos puslapius, ji galėjo patikrinti save, savo gyvenimiškas ir kūrybines nuostatas. *Atsirado galimybė ir ilgėliau ten pagyventi, – sako ji interviu su Jurga Ivanauskaite. – Tada man atsivėrė kitas pasaulis. Mano mintys ten ėmė dirbti visai kitaip. Stebėjau viską aplinkui: žmones, menininkus, bendravimo būdą, kasdienybės estetiką, kūrybos principus. Palengva pradėjau šį tą suvokti. Pavyzdžiui, parodose jų menininkai neat-skleidžia visų savo paslapčių iš karto. Aš eksponavau Paryžiuje trylika darbų, o jie iš to padarytų trylika parodų! Jie paima vieną idėją ir ją plėtoja. Nesekina ir neikvoja savęs negailestingai.**

Viešnagė Paryžiuje paveikė gyvenimiškas nuostatas, kūrybos stilių, ypač plastinės kalbos rafinuotumą; netrukus naujomis briaunomis pradėjo skleistis poetiškumas, subtilus grafizmas, muzikavimas spalvomis ir formomis; jai svarbus tapo tapymo medžiagiškumas, fak-

tūra, linijų žaismas, įvairūs įbrėžimai, spontaniški įvairių poetiškų dvasios polėkių pėdsakai. Po paryžietiško tarpsnio paveikslai tarsi poezija drobėje, kur svarbiausia asociatyvumas, emocionalumas, įvaizdžių kaita. Čia ypatingą svarbą įgauna plastinės formos išbaigtumas. Paveiksluose atsiranda jautrūs *dzen* meistrų kūrinius primenantys kaligrafiški trūkčiojantys sąlygiški piešiniai, kurie jautriai išreiškia šios konkrečios kūrybos proceso akimirkos subjektyvius išgyvenimus.

Svajojau: parvažiuosiu namo – kaip aš dirbsiu! O grįžusi suvokiau, kad negaliu dirbti, nostalgikiškai prisimenu Paryžiaus vasarą, kaip man ten sekėsi. Matau, kokia čia vis dėlto gili provincija. Paryžius alsuoja, gyvena meno atmosfera. O mūsų Parodų rūmuose nykuma, ekspozicijos liūdnos, neišradingos. Jei koks Paryžiaus galeristas turėtų tokią „Arką“, įsivaizduoju, kas joje dėtųsi; kaip šokinėtų apie tave besišypsiančios galeristės, koks intensyvus būtų meninis gyvenimas, – ir ekspozicijos, ir plakatai, ir pakvietimai, ir katalogai. Paryžiuį tokią galeriją valdytų 2–3 žmonės, o čia „Arka“ padaryta tikra valdiška įstaiga su 24 etatiniais darbuotojais.

Kalbant apie po 1990 m. besiskleidžiančio brandaus Kasčiūnaitės tapybinio stiliaus savitumą reikėtų priminti, kad tikriausiai jokio kito lietuvių tapytojo kūryboje nėra tokios glaudžios tapybinių ir poetinių inspiracijų sąveikos. Jos kūriniuose tapyba persismelkia į poeziją, o poezija į tapybą. Abstrakti forma čia virsta tylaus vidinio pakylėto lyriško kalbėjimo būdu. Šį išpūdį sustiprina ne tik Tolimųjų Rytų *fengliu*, *wenrenhua*, *haiga*, *zenga*, *bunjinga* meistrų kūriniams

būdingas glaudus tapybos ryšys su poezija, į paveikslą įpinti eilių fragmentai. Tapyba čia sąveikauja su buities, kasdienybės pasauliu; į abstrakčią poetinės dvasios kupiną tapybinę erdvę išibrauna įvairūs materialaus pasaulio elementai; seno audinio skiautė, laiko pėdsakų pažymėti medžio gabalai, metalo apkaustų fragmentai. Dailininkės profesionalumas atsiskleidžia sugebėjime meistriškai išnaudoti tapybos technikas, įvairių medžiagų, formalių meninės išraiškos priemonių galimybes. Įvairios detalės konkrečiuose kūriniuose, nepaisant meninės išraiškos priemonių įvairovės, jungiasi į visumą. Čia harmoningai sąveikauja ir sukuria įtampą, atrodo, sunkiai suderinami plastinės kalbos elementai. Šis sugebėjimas manipuluoti abstrakčiomis formomis, detalėmis ir sudėtyti jas į visumą tiesiog stulbinantis.

Atskiruose prieš dešimtmetį eksponuotuose darbuose dailininkė pasitelkia polimpsesto principą, sąmoningai siekdama išgauti darbuose senėjimo, „laiko pėdsakų“ efektą, tai, kas tradicinėje japonų estetikoje vadinama *sabi* – „patinu“, „senovės apnaša“. Kasčiūnaitę domina laiko pėdsakai daiktuose, jų senėjimo, dūlėjimo žymės. Siekdama išgauti senėjimo efektams būdingą santūrių atspalvių turtingumą dailininkė primargina drobes įvairiais antsluoksniais, nusitrynusiais rašmenimis, mįslingais simboliais, ženklais ir vos regimais archetipiniais vaizdiniais. Taip atsiranda daugiasluoksniai tapiniai, kai ant vieno perregimo sluoksnio tapomas kitas ar uždedamos kaligrafiškos linijinės struktūros, trūkčiojantys spontaniški, neretai didelės

simbolinės prasmės kupini infantilūs piešiniai, atspindintys archetipinius pašmonės sluoksnius, įvairių linijų audinių, šriftinių ir ornamentinių struktūrų samplaikas. Šiems tapiniams būdingas puikus kompozicijos jausmas, konkrečios išraiškingos detalės, fragmento ir visumos vidinio sąryšio suvokimas.

Geriausi dailininkės kūriniai yra tie, kuriuose daug erdvės, neužpildytų plotų, kurie spinduliuoja emocinio poveikio galia. Neužpildytas erdvės tapyboje dailininkė, kaip ir dzen tradicijos meistrai, traktuoja kaip estetinę prasmę svarbiausius, kupinus galingos potencijos meno kūrinio elementus. Ji ne tik suvokė, bet ir sugebėjo savo kūrinuose panaudoti pauzės, tuštumos, estetinės užuominos, neišsakymo emocinį poveikį, jų gebėjimą sukurti ypatingą meditacinę atmosferą. Neišbaigtumo poetika skatina atvirą diskursą, subtilias estetines užuominas, nuolatinį žaisimą simbolinėmis prasmėmis, kaukėmis, ženklais, vienareikšmiškumo vengimą. Iš čia plaukia jos plastinės kalbos santūrumas, išskirtinis dėmesys nuotaikos pokyčių perteikimui.

Jaunystėje vyravusius romantinės pasaulėjautos kūrinius brandžiuose kūrinuose vis dažniau keitė pilkos peleninės ir rūko spalvos gamos, dramatiški, kupini melancholijos paveikslai. Čia, kaip ir tolimųjų Rytų tapybos tradicijoje, į pirmą vietą iškyla neapibrėžtumas, neišsakymas, estetinė užuomina, pilkų, juodų, baltų tonų santykiai. *Antra vertus, bręsdama, įgydama patirties, suformavau savo gyvenimo filosofiją. Papildoma paskata – mane užgriuvę gilūs sukrėtimai ir išgyvenimai. Filosofijos dėka atsirado švelnesnis*

santykis su aplinka. Jaunystėje pasižymėjau veržlumu, jėga, net vyriškumu. Dabar esu atlaidesnė, man būdingas savęs ir aplinkos, gamtos stebėjimas, jos reiškinius priimant tokius, kokie jie yra. Stengiuosi nieko nefor-suoti. Gyvenu kaip paukštelis...

Savo paskutinėje jubiliejinėje 2007 m. surengtoje „Vartų“ galerijos parodoje „Retro“ ji nuo abstrakcijos pasuko nauja pabrėžtinio daiktškumo, natūralizmo, istorinių reminiscencijų kryptimi. Daugelio mąstančių ir siekiančių suvokti savo vietą pasaulyje ir laike kūrėjų gyvenime ateina toks tarpsnis, kai jie atsisuka į nueitą kelią ir sukauptą gyvenimišką patirtį, siekia kritiškai ją apmąstyti, tarsi tikrinant savo kūrybines galias, paieškoti naujų dvasinių orientyrų. Apie savo paskutinę parodą „Retro“, surengtą 2007 m. Vartų galerijoje, ji sako, kad ruošėsi labai ilgai ir siekė tarsi iš šalies pažvelgti į nueitą kelią: *Kai sugalvojau įgyvendinti šią idėją, buvo sunku pabėgti nuo praeities, pakeisti mąstymą. Supratau, kad jei nori ką nors keisti, reikia visiškai užmiršti, ką darei iki tol. Tiesiog ištrinti iš atminties. Šią būsena sunkiausia pasiekti, reikia labai didelės koncentracijos. Kai tik atsiriboji nuo praeities staiga ateina nušvitimas. Tai visiškai nauji 2006 m. sukurti ir praktiškai niekur nedemonstruoti įvairios, neretai mišrios stilistikos meno kūriniai; retro stiliaus fotografijos, kuriuose viešpatauja, atrodo, negrižtamai į praeitį nuslinkusios hierarchizuotos kultūros dvasia. Čia pirmiausia į akis krinta mįslingi peizažai su dvarų architektūriniais elementais, senų sodų rūkuose paskendę poetiški vaizdai, amžiaus pradžios impozantiškų moterų*

manieringomis pozomis senovinės fotografijos. Nors šioje parodoje vyrauja daikto ir paprastumo poetikos kupina kasdienybės estetika, tačiau kai kuriuose geriausiuose darbuose, ypač kuriuose yra daugiausiai neužpildyto ploto, erdvės, veikiančios savo emocinio poveikio galia, akivaizdžiai regimi ryšiai su jos lyrinės abstrakcijos tapybos estetika, kuri išugdė skonį, kompozicijos ir detalės svarbos suvokimą.

Paskutinioji paroda liudija apie didžiulį dailininkės kūrybinį potencialą, jos sugebėjimą pasukti nauja kryptimi. Ji, kaip ir jaunystėje, dega kūrybos aistra, suvokia nenumaldomą laiko tėkmę ir

vis reikliau formuoja savo gyvenimo programą, siekdama joje išlaisvinti laiką kūrybai. Ji skausmingai kalba apie menininką slegiančią buitį, kuri trukdo susitelkti šią konkrečią būties akimirką jaudinančių kūrybos problemų meniniam įgyvendinimui. *Atsikeliu, nusiprausiu, ir manyje tvinkčioja tik viena mintis: greičiau į dirbtuoę, prie paveikslo! Mane erzina net menkiausios kliūtys, pavyzdžiui, kavos puodelis, kurį reikia išplauti. Viskas krenta iš rankų.* Nekyla abejonės, kad netrukus sulauksime naujų Kasčiūnaitės parodų, kuriose naujai atsiskleis jos ryškėjantis naujas posūkis į gamtos pasaulio grožio suvokimą.

Prof. Antanas Andrijauskas

Silent Touchies of Colors by Dalia Kasčiūnaitė

Dalia Kasčiūnaitė is a representative of Lithuanian abstract painting. Her abstract pictures impress by their artistry, the brightness of their colours, their lyricism and their musical architectonics. They radiate a romantic spirituality, feminine sensitivity and emotional freshness. Their intellectual aspects suggest a metaphysical quest for the pure essences of things. The painter looks for

them by means of *intuition, colour and form*. Her last 2007 exhibition in the *Vartai* gallery displayed her huge creative potentiality and her ability to unceasing professional development. No doubt we will soon be elated by the exhibition of her new paintings, reflecting her new experience and understanding of the beauty of nature and life.

Prof. Antanas Andrijauskas